

ХОЛБООНЫ ЭРХ ЗҮЙН БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨ ҮНЭЛЭХ СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

НЭГ. ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ

Энэхүү үнэлгээг ХЗДХЯ-аас боловсруулсан “Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийн зүйл, заалтад Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн¹ 17 дугаар зүйлд заасны дагуу дүн шинжилгээ хийх, үр нөлөөг тооцож, давхардал, хийдэл, зөрчлийг илрүүлэн, хуулийн зүйл, заалтыг ойлгомжтой, хэрэгжих боломжтой байдлаар боловсруулахад зөвлөмж өгөх зорилгоор гүйцэтгэлээ.

Үнэлгээ хийхээр сонгож авсан хуулийн төсөл нь Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл буюу Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөл нь хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл² хэлбэрээр боловсруулагдсан байна.

Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийн /цаашид “хуулийн төсөл” гэх/ үр нөлөөг үнэлэх ажиллагааг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хуулийн төслийн үр нөлөө тооцох аргачлал”³-д /цаашид “Аргачлал” гэх/ заасны дагуу дараах үе шатаар хийлээ.

1. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгох;
2. Хуулийн төслөөс үр нөлөө тооцох хэсгээ тогтоох;
3. Урьдчилан сонгосон шалгуур үзүүлэлтэд тохирох шалгах хэрэгслийн дагуу үр нөлөөг тооцох;
4. Үр дүнг үнэлэх, зөвлөмж өгөх.

ХОЁР.ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ

Тус үнэлгээний ажлыг хийж гүйцэтгэхдээ хуулийн төслийн зорилго, хамрах хүрээ, зохицуулах асуудалтай уялдуулан Аргачлалын 2.9-д⁴ заасныг үндэслэн 6 шалгуур үзүүлэлтээс дараах 4 шалгуур үзүүлэлтийг сонголоо.

Үүнд:

1. Зорилгод хүрэх байдал;

¹ www.legalinfo.mn. Сүүлийн нэвтрэлт 2021 оны 08 дугаар сарын 20

² Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйл. “25.1.Дараах тохиолдолд хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулна:

25.1.4.тухайн хуулиар зохицуулж байгаа нийгмийн харилцааны төлөв байдал, агуулгад ихээхэн өөрчлөлт гарч, түүнтэй уялдуулан хуулийг шинэчлэн батлах шаардлагатай болсон..”

Хууль тогтоомжийн тухай хууль.Төрийн мэдээлэл сэтгүүл 2015 оны №25

³ www.legalinfo.mn. Сүүлийн нэвтрэлт 2021 оны 08 дугаар сарын 20

⁴ Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлалын 2.9 “... хуулийн төслийн зорилго, хамрах хүрээ, зохицуулах асуудалтай уялдуулан нэг, эсхүл хэд хэдэн шалгуур үзүүлэлтийг сонгож болно”.

2. Практикт хэрэгжих боломж;
3. Ойлгомжтой байдал;
4. Харилцан уялдаа зэрэг болно.

Шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон үндэслэл:

➤ Зорилгод хүрэх байдал:

Энэхүү үнэлгээний үндсэн зорилго нь тухайн хуулийн төслийн зохицуулалт анх дэвшүүлсэн зорилго буюу тулгамдсан бэрхшээлийг шийдвэрлэж чадах эсэхийг тогтоох билээ. Иймд хуулийн төслийн зохицуулалт нь хуулийн төслийн үзэл баримтлал буюу хуулийн төслийг боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлагад нийцсэн эсэх, мөн түүнийг тодорхой илэрхийлж чадахуйц зохицуулалтын хувилбарыг агуулсан эсэхийг тогтоох зорилгоор тус шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно.

➤ Практикт хэрэгжих боломж:

Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд тусгагдсан иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрхийн баталгааг хангах хүрээнд сайн дураар байгуулагдан, төрөөс хараат бусаар ашгийн төлөө бус зорилго бүхий байгууллагын зохион байгуулалт, түүнд тавигдах шаардлага, бүртгэл, санхүүжилтын журам, эрх, үүргийг шинэчилсэн байна. Түүнчлэн холбооны үйл ажиллагаанд тавигдах шаардлага, хориглолтыг зохицуулсан.

Мөн ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн /холбоо, сан/ хөгжлийг дэмжих, төр, ашгийн төлөө бус салбарын хамтын үйл ажиллагаа, баримтлах нэгдсэн бодлогыг тодорхойлох чиг үүрэг бүхий Зөвлөл байгуулахаар төсөлд тусгасан байна.

Иймд эдгээр шинэлэг зохицуулалт нь хэрэгжих боломжтой эсэхийг тодруулах шаардлагатайг харгалзан тус шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон.

➤ Ойлгомжтой байдал:

Хуулийн зохицуулалт нь түүнийг хэрэглэх, хэрэгжүүлэх субъектын хувьд ойлгомжтой байх нь хэрэгжилтийн үр дүнд шууд нөлөөлдөг.

Хууль тогтоомжийн тухай хуульд зааснаар хуулийн төсөл нь бүтэц, хэлбэрийн хувьд логик дараалалтай, хэл зүй, найруулгын хувьд тодорхой, ойлгоход хялбараар томъёологдсон байх шаардлага тавигддаг.

Энэхүү хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хууль, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд⁵ заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг хянан тогтоох зорилгоор энэхүү шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно.

⁵ Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 2 дугаар хавсралт.

➤ **Харилцан уялдаа:**

Хуулийн төслийн эх бичвэр нь хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа бусад хууль тогтоомжтой, мөн төсөлд тусгагдсан зохицуулалт нь өөр хоорондоо зөрчилгүй байх, хуулиар үүрэг хүлээсэн субъектүүдын чиг үүрэг давхардал, зөрчилдөөнгүй байх шаардлагатай.

Иймд хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасан агуулгын шаардлагыг⁶ хангасан эсэхийг шалгах зорилгоор тус шалгуур үзүүлэлтийг сонгож байна.

“Хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал болон зардал тооцох” шалгуур үзүүлэлтийг сонгоогүй тухай:

Манай улсын хувьд 1997 онд батлагдсан Төрийн бус байгууллагын тухай хуулиар ашгийн бус хуулийн этгээдийн эрх зүйн байдлыг тогтоон, холбогдох харилцааг зохицуулж ирсэн.

Гэвч нийгмийн харилцааны өөрчлөлт, шинэчлэлээс хамаарч тухайн зохицуулалтыг нарийвчлах, улмаар хуулийн зохицуулалтыг сайжруулан шинэчлэн найруулах шаардлага тулгарсан.

Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал, төслийн зорилт, зохицуулалтаас үзэхэд Монгол Улсад холбооны үйл ажиллагаа төрөөс хараат бус, улс төрийн болон шашны үйл ажиллагаанаас ангид байх, өөрийгөө удирдан хууль тогтоомжийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулах бол төрөөс холбоог үл ялгаварлах, тэгш боломж олгох, нээлттэй хэлбэрээр хууль тогтоомжийн дагуу холбооны үйл ажиллагааг дэмжих, харилцах, хамтран ажиллах зарчим хэвээр хадгалагдахаар байна.

Иймд хуулийн төсөлд тусгагдсан зохицуулалтын хүрээнд хамрагдах этгээд (иргэн, хуулийн этгээд) хүлээн зөвшөөрөх эсэхийг тодруулах зорилт бүхий **“хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал”** шалгуур үзүүлэлтээр үнэлгээ хийх шаардлагагүй гэж үзсэн болно.

Мөн дээрх үндэслэлээс гадна тухайн хуулийн төслийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой гарах зардлын тооцоог тусгайлан хийх тул цаг хугацаа, нөөцийн хэмнэлт хийх үүднээс **“зардал тооцох”** шалгуур үзүүлэлтийг сонгоогүй болно.

⁶ Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйл. Төрийн мэдээлэл сэтгүүл 2015 оны №25

ГУРАВ. ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ХЭСГИЙГ ТОГТООСОН БАЙДАЛ

Сонгосон шалгуур үзүүлэлтийн дагуу үр нөлөөг үнэлэхэд хамруулах хэсэг, түүнийг шалгах хэрэгслийг дараах байдлаар тогтоолоо.

Хүснэгт-1

д/д	Шалгуур үзүүлэлт	Үр нөлөөг үнэлэх хэсэг	Шалгах хэрэгсэл
1	Зорилгод хүрэх байдал	Хуулийн төслийн холбогдох зохицуулалт	Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд дэвшүүлсэн зорилтыг хангах эсэхэд дүн шинжилгээ хийх.
2	Практикт хэрэгжих боломж	Хуулийн төслийн 9, 13, 37, 38 дугаар зүйл	Хуулийн зохицуулалтад хамрагдах байгууллагын төлөөлөлтэй ярилцлага зохион байгуулах, статистик мэдээ, хуулийн төсөлд ирүүлсэн саналуудад дүн шинжилгээ хийх.
3	Ойлгомжтой байдал	Хуулийн төслийг зохицуулалтыг бүхэлд нь хамруулах	Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 23, 28, 29, 30 дугаар зүйл, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг шалгах.
4	Харилцан уялдаа	Хуулийн төслийг зохицуулалтыг бүхэлд нь хамруулах	Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1.1, 29.1.5, 29.1.7, 29.1.10-т болон Аргачлалын 4.10-т заасан шаардлага, шалгуурыг хангасан шалгах.

1. Зорилгод хүрэх байдлыг хангасан эсэх:

“Зорилгод хүрэх байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалд тусгасан хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, хэрэгцээ шаардлагад тухайн хуулийн төслийн зорилго, зохицуулалтууд нь нийцэж байгаа эсэхэд дүн шинжилгээ хийхийг зорьсон.

Энэ дагуу Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалтай танилцаж, үзэл баримтлал болон хуулийн төслийн⁷ зорилго, түүнийг хангахад чиглэсэн зохицуулалтуудыг харьцуулах байдлаар дүн шинжилгээ хийлээ.

Хуулийн төслийн үзэл баримтлал⁸, хуулийн төслийн бүтэц, зохицуулах зүйлийн хүрээ, агуулгад дүн шинжилгээ хийж үзвэл Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн зохицуулалтыг өргөжүүлж, дараах зорилтуудад тулгуурлан шинэчлэхээр зорьсон байна:

1.Холбооны эрх зүйн байдлыг Иргэний хуульд заасан ашгийн бус хуулийн этгээдийн төрөлд нийцүүлэн тодорхойлж, иргэд эвлэлдэн нэгдэх эрхээ хуулийн этгээдийн эрхтэй болон эрхгүйгээр хэрэгжүүлэх боломжийг тодруулан хуульчилна. Бүртгэлтэй ашгийн бус хуулийн этгээд нь “Холбоо”-ны хэлбэрээр харин хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллага, “холбоо-хамтын ажиллагаа” нь бүртгэгдээгүй холбоо

⁷ Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөл. www.mojha.gov.mn

⁸ Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын баталсан Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн /Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга/-ын төслийн үзэл баримтлал. 2021 он.

буюу Иргэний хуулийн зохицуулалтын дагуу үйл ажиллагаа явуулахаар ялган зохицуулна.

2.Тус хуулиар зохицуулагдах харилцааны хүрээ, хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээдийг тодорхой хуульчилж, нэр томъёог нэг мөр цэгцэлнэ. Эрх зүйн байдлыг нь тусгай хуулиар тогтоосон, албан ёсны гишүүнчлэлтэй мэргэжлийн холбоод, нийтийн чиг үүрэг гүйцэтгэж буй нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээдийг сайн дурын үндсэн дээр эвлэлдэн нэгдсэн байгууллагаас ялгах бөгөөд эдгээр байгууллагад хамаарах хуулийн үйлчлэлийн хүрээг тодорхойлно.

3.Холбооны зорилгын ач холбогдлыг чухалчлан, тавигдах шаардлагыг нарийвчлан зохицуулна. Хуулиар холбоо нь өөрийн дүрэмдээ зорилгоо тодорхой заахаас гадна зорилгоо хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэлийг олон улсын ашгийн бус салбарын жишиг ангиллын дагуу тодорхойлсон байх, зорилгыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай хөрөнгө, эсхүл санхүүжилтийн талаар тодорхой заах, төлөөлөх эрх бүхий этгээдийг тодорхойлох, татан буугдсаны дараа хөрөнгийг хүлээн авах этгээдийг тодорхойлох гэх мэт шаардлагыг тогтооно. Мөн холбооны дотоод засаглал, санхүүгийн зарцуулалтад ашиг сонирхлын зөрчлөөс сэргийлэх, хөрөнгө, орлого, ашгийг шууд ба шууд бусаар хандивлагч байгууллагын удирдах зөвлөлийн гишүүдийн хувийн ашиг сонирхолд ашиглахгүй байх, сонгуульд нам, эвсэл, нэр дэвшигчид ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдээс хандив, эд хөрөнгө өгөхийг хориглох зэрэг хязгаарлалтыг хэвээр хадгална.

4.Холбооны санхүүжилтийн тогтвортой байдлыг хангахад анхаарч, аж ахуйн үйл ажиллагаа, нийтэд тустай үйл ажиллагааг төлбөртэй үзүүлэх, орлогыг дүрэмдээ заасан зорилгодоо зарцуулах нөхцөл, журмыг нарийвчлан тодорхойлно. Энэхүү аж ахуй, бизнесийн үйл ажиллагаа нь ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн гол зорилго, үндсэн үйл ажиллагаа байж болохгүй шаардлага, хязгаарлалтыг хуульчилна. Мөн холбооны орлогоос ажилтны ажлын хөлс, цалин болон зардлыг нөхөхөөс бусад үндэслэлээр үүсгэн байгуулагч, удирдах зөвлөл болон аливаа зөвлөлийн гишүүн, ажил олгогч, ажилтанд ашиг хуваарилахыг хориглоно.

5.Төрийн зарим чиг үүргийг холбоогоор гэрээлэн гүйцэтгэх нөхцөлийг үл ялгаварлах, нээлттэй, ил тод байх, хараат бус байдлыг хүндэтгэх, урьдчилсан магадлан итгэмжлэл үүсгэх замаар төрийн бус байгууллагуудын өрсөлдөх боломжийг хязгаарлахгүй байх зэрэг нийтлэг зарчимд нийцүүлэн төр, холбооны хамтран ажиллах харилцааг бизнесийн байгууллагаас ялгаатай байдлаар тогтооно.

6.Холбооноос гадна бусад ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, үйл ажиллагаандаа ил тод байх зарчмыг хэрэгжүүлэхэд анхаарч нийтэд тустай үйл ажиллагаа эрхэлж, татварын хөнгөлөлт чөлөөлөлт эдэлж байгаа бол тухайн үйл ажиллагаатай холбоотой санхүү, татвар, үйл ажиллагааны тайлангаа холбогдох байгууллагад гаргах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ. Түүнчлэн төрийн чиг үүргийг гэрээлэн гүйцэтгэсэн бол ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд нь үйл ажиллагааны болон санхүүгийн тайлангаа төрийн байгууллагад хүргүүлэх,

тухайн төрийн байгууллага болон ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд нь тайлангаа нийтэд ил тод нийтлэх үүрэгтэй байхаар зохицуулна.

7.Төрөөс иргэний нийгмийн хөгжлийг дэмжих суурь тогтолцоог бүрдүүлэх зорилгоор иргэний нийгмийн суурь хөгжлийн асуудлаар төртэй харилцах, зөвшилцөх, холбон ажиллах чиг үүрэг бүхий “Иргэний нийгмийн хөгжлийг дэмжих зөвлөл”-ийг байгуулах эрх зүйн үндсийг тогтооно. Уг зөвлөл нь Монголын Улсын иргэний нийгмийн хөгжил, чадавхыг дэмжих хөгжүүлэх, дотоод засаглал, ёс зүйн жишгийг тогтоож хөгжүүлэх, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн нийтлэг хөгжлийн асуудлаар төр болон олон улсын байгууллагуудтай харилцах, бүртгэлийн болон статистикийн байгууллагуудтай хамтран мэдээлэл боловсруулалт хийх, нийгэмд үйлчилдэг ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн болон нийтэд тустай үйл ажиллагааны үр нөлөөг нэгтгэх, тэдгээрийг татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт болон бусад дэмжлэгт хамруулахтай холбоотой санал, дүгнэлт гаргах чиг үүрэгтэй байхаар зохицуулна.

8.Нийтэд тустай үйл ажиллагаа болон ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааг дэмжих, иргэний нийгмийн нийтлэг хөгжил, чадавхыг бэхжүүлэх, сурталчлах үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх чиг үүрэг бүхий Иргэний нийгмийг дэмжих санг байгуулан ажиллах бөгөөд тус сангийн санхүүгийн эх үүсвэрийг гадаад улс, олон улсын байгууллага, Монгол Улсын болон гадаад улсын хуулийн этгээд, иргэдийн хандив, тусламж, банкны хүү, төрийн байгууллагаас үзүүлэх дэмжлэг, бусад эх үүсвэр зэргээс бүрдэхээр тодорхойлно.

9.Шинэ хууль хүчин төгөлдөр болсонтой холбоотой шилжилтийн зохицуулалт, дагаж мөрдөх журмыг тусгана.

Дээр дурдсан зорилтуудыг хангах чиглэлээр тодорхой зохицуулалтыг хуулийн төсөлд тусгасан байдлыг шалгаж үзвэл:

- *Холбооны эрх зүйн байдлыг Иргэний хуульд нийцүүлэн тодорхойлж, иргэд эвлэлдэн нэгдэх эрхээ хуулийн этгээдийн эрхтэй болон эрхгүйгээр хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлэх хүрээнд:*

Хуулийн төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.3 дахь хэсэгт бүртгэгдээгүй холбоог, 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-д “холбоо”-ийг тодорхойлсон байна.

Ийнхүү иргэд эвлэлдэн нэгдэх эрхээ хуулийн этгээдийн эрхтэй болон эрхгүйгээр эдлэх боломжтойг зааж, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн хэлбэрийг холбоо, сан байхаар зохицуулсан нь зүйтэй боловч Иргэний хуульд заасан ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн хэлбэр болох **хоршооны талаарх зохицуулалт тусгагдаагүй байна.**

Өөрөөр хэлбэл, хоршоог “ашиг олох” зорилготой хуулийн этгээдэд тооцон Иргэний хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөлд томьёолсон байна.

Хоршоо нь иргэдээс нийтлэг хэрэгцээгээ хангах, ашиг олох зорилгоор сайн дураараа нэгдсэн, дундын эд хөрөнгийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулж, олсон орлогоо гишүүдэд хуваадаг тул шууд ашиг олох зорилготой хэмээн үзэж, ашгийн төлөөх хуулийн этгээдэд тавигдах шаардлага, зарчимд нийцэн ажиллах нөхцөлийг тулгаж болохгүй юм.

Иймд хоршоог ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн хэлбэрээс хасах, **Иргэний хуулийн 36 дугаар зүйлийн 36.5-д** “Хоршоог үүсгэн байгуулах, бүртгэх, хоршооны үйл ажиллагааг дуусгавар болгох, хоршооны гишүүнчлэл, хяналт болон хоршоотой холбоотой бусад харилцааг хуулиар зохицуулна.” гэсэнтэй **уялдуулан хуулийн төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.2 дахь хэсэгт “хоршоо”-г нэмж тусгасан байна.** Мөн хуулийн төслийг дагаж Иргэний хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулсан бөгөөд уг хуулийн төслийн 2, 3 дугаар зүйлд “хоршоо”-г ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдээс хасаж, ашгийн төлөө хуулийн этгээдийн ангилалд оруулах, холбогдох харилцааг тусгайлсан хуулиар зохицуулах зохицуулалтыг тусгасан байна.

- Тус хуулиар зохицуулагдах харилцааны хүрээ, хуулийн үйлчлэлд хамаарах этгээдийг тодорхой хуульчлах хүрээнд:

Хуулийн төслийн 3 дугаар зүйлд хуулийн үйлчлэх хүрээг тодорхойлсон бөгөөд дараах ашгийн төлөө бус зорилго бүхий хуулийн этгээд, иргэдийн нэгдэлтэй холбоотой харилцааг энэ хуулиар зохицуулахгүй гэж заажээ:

- Бие даасан хуулиар зохицуулагдаж байгаа: Үйлдвэрчний эвлэл, Улаан загалмай нийгэмлэг, Нотариатчдын танхим, Худалдаа аж үйлдвэрийн танхим, Монголын хуульчдын холбоо, Өмгөөлөгчдийн холбоо, Шинжлэх ухааны академи зэрэг хуульд заасны дагуу үүсгэн байгуулагдсан ашгийн төлөө бус нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээд;
- Онцлог бүхий харилцаа бүхий байгууллага: хоршоо, улс төрийн нам, улс төрийн намын дэргэдэх байгууллага, шашны байгууллага;
- Бүртгэгдээгүй холбоо;
- Олон улсын болон гадаад улсын холбооны салбар, төлөөлөгчийн газар.

Мөн хуулийн төслийн 4.1.5-д “мэргэжлийн холбоо” гэж нийтийн болон хувийн эрх зүйн хуулийн этгээдийн эрх үүргийг хүлээж, хууль, өөрийн дүрмээр зохион байгуулалт, үйл ажиллагаагаа зохицуулдаг, энэ хуулийн 33.1-д заасан эрх бүхий байгууллагаас эрх олгогдсон хуулийн этгээдийг ойлгохоор тодорхойлсон байна.

Гэтэл Захиргааны ерөнхий хуулийн 5.1-д “Нийтийн ашиг сонирхлыг илэрхийлэн захирамжилсан шийдвэр гаргадаг дараах нийтийн эрх зүйн этгээдийг захиргааны байгууллага гэж ойлгоно.” гээд төрийн захиргааны байгууллагуудаас гадна “төрийн чиг үүргийг хууль болон нийтийн эрх зүйн гэрээний үндсэн дээр шилжүүлэн авсан этгээдийг “ багтаасан байна.

Дээрх 2 тодорхойлолтоос үзэхэд төрийн захиргааны байгууллага нь Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн нийтлэг зохицуулалтад хамрагдах нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээдэд багтахар хэт өргөн тодорхойлолт болсон байна.

Хуулийн төслийн 8 дугаар зүйлд заасны дагуу төрийн чиг үүргийг гэрээгээр гүйцэтгэж байгаа холбоо нь нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээд биш харин гэрээний дагуу гүйцэтгэх үүрэгт хамаарах харилцааны хувьд нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээдийн нэгэн адил үүрэг хүлээх субъект юм.

Өөрөөр хэлбэл, нийтийн эрх зүйн хуулийн этгээд гэсэн төрөлд төрийн чиг үүргийг хуулиар шилжүүлэн авсан ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд л хамрахаар байна. Тухайлбал, Монголын хуульчдын холбоо зэрэг мэргэжлийн холбоод,

Түүнчлэн хуулийн төслийн 33 дугаар зүйлд “Мэргэжлийн холбоо”-ны талаар нарийвчлан зохицуулсан бөгөөд мэргэжлийн холбоог сонгон шалгаруулах хамтран ажиллах журмыг Засгийн газар батлахаар заасан нь мэргэжлийн холбоог сонгон шалгаруулахад харгалзах үндсэн нөхцөл, зарчим зэргийг тухайн журмаар нарийвчлан тогтоохоор заасан байна.

Ийнхүү мэргэжлийн холбоог тусгайлан байгуулах, эрх олгох асуудлыг хөндсөн нь сайшаалтай боловч мэргэжлийн холбоонд тухайн зохицуулалт шаардлагатай субъектын олонх болон дийлэнх олонхыг хамруулсан гишүүнчлэлтэй байхаас өөр тавигдах нийтлэг шаардлагыг тодорхойлоогүй боловч тусгай шаардлагыг тусгайлсан хуулиар зохицуулж болохоор заасан байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1-д “Засгийн газар нь төрийн гүйцэтгэх байгууллагын тодорхой чиг үүргийг холбогдох хууль, түүнд үндэслэсэн Засгийн газрын шийдвэр, гэрээний үндсэн дээр Засгийн газрын бус байгууллагад хариуцуулан гүйцэтгүүлж, холбогдох зардлыг бүрэн буюу хэсэгчлэн санхүүжүүлж болно.”⁹ гэсэнтэй хуулийн төслийн заалтууд нь нийцэхээр байна.

Өөрөөр хэлбэл, хуулийн төслийн 8.4-т төрийн гүйцэтгэх чиг үүргийг шилжүүлэх талаар хуульд тусгайлан заасан боловч, түүнд үндэслэн эцэслэн шийдвэр гаргах эрх нь Засгийн газарт хадгалагдаж байна .

- Холбооны зорилгын ач холбогдлыг чухалчлан, тавигдах шаардлагыг нарийвчлан зохицуулах хүрээнд:

Хуулийн төслийн 6.1-д “Холбоо нь дүрэмдээ заасан зорилго үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэхийн тулд холбооны эрхлэн явуулах нийт үйл ажиллагааны 20 хувиас хэтрүүлэхгүй аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж болно”, 6.6-д “Ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд нь аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж олсон орлогоо зөвхөн дүрэмд заасан зорилгоо хэрэгжүүлэхэд зориулан зарцуулна.” гэж заасан байна.

⁹ www.legalinfo.mn

Түүнчлэн ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн санхүүжилтийн нэг эх үүсвэр болох төлбөртэй үйлчилгээ үзүүлэх хэлбэр нь зөвхөн дүрэмдээ заасан зорилгод шууд холбоотой байх шаардлагыг тусгахын зэрэгцээ холбоо нь үндсэн зорилгоо өөрчлөн ашгийн төлөө хуулийн этгээд болж өөрчлөн байгуулагдахыг хориглох, мөн эрхэлж байгаа үйл ажиллагаа нь нийт үйл ажиллагааны 20 хувиас хэтрэхгүй байх, хэтэрсэн бол уг холбоог үндсэн зорилгоо өөрчилж, ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулсанд тооцох зохицуулалттай байна.

Үүнээс дүгнэхэд ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд нь үндсэн зорилго, түүнийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэлээ дүрэмдээ тодорхой тусгах бөгөөд энэ нь цаашид тухайн холбооны үйл ажиллагаа, санхүүжилтэд хяналт тавих үндсэн шалгуурын нэг болохоор байна.

Түүнчлэн үндсэн үйл ажиллагааны 20 хувь хүртэл аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулах хязгаарыг тогтоосон нь дээрх үндсэн шалгуурын нэг болно.

Дээрх зохицуулалт нь өнөөгийн эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд төрийн бус байгууллагын зорилгыг үйл ажиллагааны чиглэлээр зааглан тодорхойлоогүй, үйл ажиллагааны чиглэлийг нь зорилго гэж үзэх, түүнчлэн зорилгоос гадуур үйл ажиллагаа явуулж байгаа эсэх, ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулж байгааг хянах боломжийг хязгаарладаг зэрэг алдааг засах дэвшилттэй зохицуулалт болсон байна.

Хуулийн төслийг дагалдан Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөлд “орлогоо дүрэмдээ зааснаас өөр зорилгоор зарцуулсан”, “үндсэн зорилгоо өөрчилж ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулсан” үйлдлийг зөрчилд нэмж тооцохоор тусгасан байна.

Гэвч хуулийн төслийн дээрх 6.1 болон 6.2-т “хууль буюу дүрэмдээ зааснаас бусад зорилгоор аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх, аж ахуйн үйл ажиллагаа нь үндсэн үйл ажиллагааны 20 хувиас хэтрэхгүй байх, хэтэрсэн бол үндсэн зорилгоо өөрчилсөнд тооцохоор заасан нь холбооны аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх боломжийг хязгаарласан шинжтэй, мөн санхүүжилт босгох хэлбэр болох “төлбөртэй үйлчилгээ нь дүрэмд заасан зорилгод шууд хамаарсан байх” гэдгийг хэрхэн ойлгох нь тодорхойгүй, зөрчсөн нөхцөлд холбоог татан буулгах үндэслэл болох хатуу заасан байгааг анхаарч “аж ахуйн үйл ажиллагааны орлогыг дүрэмд зааснаас бусад зорилгоор ашиглах” гэж өөрчлөх саналыг төрийн бус байгууллагаас өгсөн байна.

- Холбооны санхүүжилтийн тогтвортой байдлыг хангахад анхаарч, аж ахуйн үйл ажиллагаа, нийтэд тустай үйл ажиллагааг төлбөртэй үзүүлэх, орлогыг дүрэмдээ заасан зорилгодоо зарцуулах нөхцөл, журмыг нарийвчлан тодорхойлох чиглэлд:

Хуулийн төслийн 14 дүгээр зүйлд хуулийн этгээдийн санхүүжилтийн эх үүсвэрийг

- зорилгоо хэрэгжүүлэхтэй холбоотой аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж олсон орлого;

- Монгол Улсын болон гадаадын улс, олон улсын байгууллага, хувь хүн, байгууллага, хуулийн этгээдээс өгсөн хандив, тусламж;
- нийтэд тустай үйл ажиллагаа явуулсны нь төлөө төрөөс үзүүлсэн мөнгөн болон бусад хэлбэрийн санхүүгийн дэмжлэг;
- төрийн зарим чиг үүргийг хууль, гэрээний үндсэн дээр хэрэгжүүлсний үндсэн дээр олгосон санхүүжилт;
- өвлөж авсан өв;
- холбооны хувьд гишүүний татвар;
- иргэний нийгмийг дэмжих сангаас олгосон санхүүжилт
- хууль тогтоомжоор хориглоогүй бусад эх үүсвэр гэж заасан байна.

Хуулийн төслийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1.3-т заасан гишүүний хураамж гэснийг гишүүнчлэлийн хураамж гэж өөрчлөх, санхүүжилтийн эх үүсвэрт мөн гадаадын улсын болон олон улсын байгууллагын **төсөл, хөтөлбөрийн санхүүжилтыг** нэмж тусгах нь зүйтэй байна.

- Төрийн зарим чиг үүргийг холбоогоор гэрээлэн гүйцэтгэх нөхцөлийг үл ялгаварлах, нээлттэй, ил тод байх, хараат бус байдлыг хүндэтгэх, урьдчилсан магадлан итгэмжлэл үүсгэх замаар төрийн бус байгууллагуудын өрсөлдөх боломжийг хязгаарлахгүй байх зэрэг нийтлэг зарчимд нийцүүлэн төр, холбооны хамтран ажиллах харилцааг бизнесийн байгууллагаас ялгаатай байдлаар тогтооно.

Энэ хүрээнд анхаарах нэг асуудал нь хуулийн төслийн 8 дугаар зүйлд төрөөс зарим чиг үүргээ гэрээгээр шилжүүлэх, гэрээ байгуулах асуудлыг хэн эцэслэн шийдвэрлэхийг зохицуулсан боловч гэрээнд заавал тусгах асуудал буюу **нийтлэг загвар шаардлагатай** ч хэн хэрхэн батлах талаар зохицуулалт байхгүй байна.

Иймд төрийн чиг үүргийг гэрээгээр гүйцэтгэж байгаа хуулийн этгээдийн хүлээх нэмэлт үүргийг тодруулах зохицуулалт шаардлагатай байна.

Иймд гэрээний нийтлэг загвар шаардлага, нэмэлт үүрэгтэй холбогдох зохицуулалтыг нэмж тусгах нь зүйтэй байна.

- Нийтэд тустай үйл ажиллагааг тодорхойлж, эдгээр үйл ажиллагааг эрхэлж буй байгууллагад үзүүлэх хөнгөлөлт, дэмжлэгийг бий болгох, дээрх дэмжлэгийг эдэлж байгаа бол үйл ажиллагааны, санхүү, татварын тайлангаа нээлттэй, ил тод байлгах чиглэлд:

Хуулийн төслийн 35 дугаар зүйлийн 35.2-т 16 төрлийн нийтэд тустай үйл ажиллагааг холбоо төлбөртэй болон төлбөргүй гүйцэтгэхээр хуулийн төслийн 35.1-д заасан боловч нийтэд тустай төлбөртэй үйл ажиллагааны төлбөрийн хэмжээ ямар байх, хэн тогтоох зэрэг нь тодорхойгүй байна.

Түүнчлэн хуулийн төслийн 37.3-т нийтэд тустай үйл ажиллагааг дүгнэх журмыг заасан боловч Иргэний нийгмийн дэмжих зөвлөл нь тайланг ямар

шалгуураар, хэрхэн үнэлж, дүгнэлт гаргах нь тодорхойгүй, журмаар тодорхойлохоор заасан байна.

Иймд нийтэд тустай үйл ажиллагааг дүгнэх журмыг Засгийн газар батлахаар заасан байх боловч ил тод байдал, шударга ёс, хараат бус байдлыг хангахтай холбоотой үндсэн шалгуурыг хуулиар тодорхойлох нь чухал юм.

- Иргэний нийгмийн хөгжлийг дэмжих, суурь тогтолцоог бүрдүүлэх зорилгоор иргэний нийгмийн суурь хөгжлийн асуудлуудаар төртэй харилцах, зөвшилцөх, холбон ажиллах чиг үүрэг бүхий “Иргэний нийгмийг дэмжих зөвлөл”-ийг байгуулах эрх зүйн үндсийг тогтоох хүрээнд:

Хуулийн төслийн 38 дугаар зүйлд Иргэний нийгмийг дэмжих зөвлөлийн чиг үүргийг тусгасан байна.

Хуулийн төсөлд ирүүлсэн санал болон холбогдох төрийн бус байгууллагын төлөөлөлтэй хийсэн уулзалтаар Зөвлөлийн чиг үүрэг, бүтэц, зохион байгуулалттай холбоотой дараах санал гарч байна:

- Иргэний нийгмийн хөгжлийг дэмжих зөвлөлд иргэний нийгмийг төлөөлөх салбар тус бүрээс нэг төлөөлөгчийг тухайн салбарын байгууллагууд сонгох, сонгосон төлөөллийг шууд томилох;
- Иргэний нийгмийг дэмжих зөвлөл нь салбар тус бүрээс 1 гишүүн, нийт 9 гишүүнтэй байхаар төсөлд заасан боловч хуулийн төслийн 38.4-т нийт 7 салбарыг зааж өгсөн байгааг анхаарч тодорхой болгох;
- Иргэний нийгмийг дэмжих зөвлөлийн гишүүдийн урамшуулал, ажлын албаны зардлын эх үүсвэрийг тодорхой болгох;
- Иргэний нийгмийн хөгжлийг дэмжих зөвлөлд төрийн байгууллагын төлөөллийг оролцуулах;
- Гишүүдийн бүрэн эрхийн хугацааг 3 жил байхаар төсөлд тусгах;
- Иргэний нийгмийн хөгжлийг дэмжих сангийн эх үүсвэрт төрөөс санхүүжүүлэх хувь хэмжээг тодорхой заах.

Иймд зөвлөлийн гишүүдийн нэр дэвших салбарын тоог 9 болгох, гишүүдэд төрийн байгууллагын төлөөлөл оролцуулах, гишүүдийг Ерөнхий сайд томилохоор байгааг өөрчлөх, гишүүний бүрэн эрхийн хугацааг тодорхой болгох, санхүүжилтийн эх үүсвэрийг тодорхойлох чиглэлд анхаарах шаардлагатай байна.

- Холбооны хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, үйл ажиллагаа ил тод байх зарчмыг тогтоох хүрээнд:

Хуулийн төслийн 13 дугаар зүйлд холбооны тайлагнах үүрэгтэй холбоотой зохицуулалтыг тусгасан байна.

Төслийн 13.1-д “Холбоо нь үйл ажиллагаагаа хууль, дүрэмд заасны дагуу тайлагнана.” гэсэн нь тайлагнах үүргээ хэрэгжүүлэхдээ хуулийг бус дүрмээ

баримтлах боломжтой төдийгүй тайлагнах үүргээ хуульд зааснаас өөрөөр дүрэмдээ тусгасан бол хэрхэх нь тодорхойгүй болж байна.

Нөгөө талаар холбоо нь үйл ажиллагааны болон санхүүгийн тайлан гаргах үүрэгтэй болохоос бус татварын тайлан гаргах үүрэггүй мэт хязгаарлагдмал зохицуулалт болсон байна.

Түүнчлэн үйл ажиллагааны болон санхүүгийн тайланг жилд нэг удаа гаргаж, холбогдох байгууллагад хүргүүлэх үүрэгтэй байна.

Хуулийн төслийн 13 дугаар зүйлд холбоо нь зөвхөн нийтэд тустай үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа болон гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагын чиг үүргийг хуулиар, эсхүл гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгэж байгаа тохиолдолд холбогдох байгууллагад үйл ажиллагааны тайлангаа хүргүүлж байхаар үүрэгжүүлсэн байна.

Харин дээрх 2 төрлийн үйл ажиллагааг явуулдаггүй холбоо үйл ажиллагааны тайлангаа холбогдох байгууллагад хүргүүлэхгүй байхаар зохицуулсан байна.

Иймд холбооны тайлагнах үүргийн зохистой байдлыг эргэн харж, зохицуулалтыг нарийвчлах, хуулийн төслийн 13.4, 13.8-д нэмэлт оруулж, үүрэгжүүлсэн субъектын хүрээг нэмэгдүүлж, бүх холбоо нь үйл ажиллагаа, санхүүгийн тайлангаа тайлагнаж байх шаардлагатай байна.

Мөн хуулийн төслийн 12.3.2-т холбоог үүсгэн байгуулах субъектэд ашгийн төлөө хуулийн этгээд хамаарч байгаа тул үүсгэн байгуулагчийн эрхийг эдлэхээс бус удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалд төлөөллөө оролцуулах, шийдвэр гаргахад нөлөөлөх эрсдэлийг хаах зохицуулалтыг нэмэх, эсхүл зөвхөн эдийн засгийн холбоо байгуулах эрхтэй байхаар хязгаарлан зохицуулах боломжтой эсэхийг нягтлах шаардлагатай байна.

- Холбооны татан буулгах үндэслэл, журам, эд хөрөнгийн зохицуулалтыг нарийвчлан тодорхойлж, холбогдох хариуцлагыг Зөрчлийн тухай болон Эрүүгийн хуульд нийцүүлэн тодорхойлох хүрээнд:

Хуулийн төслийн 31 дүгээр зүйлд дараах үндэслэлээр ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг сайн дурын үндсэн дээр болон албадан татан буулгахаар зохицуулсан байна.

Сайн дурын үндсэн дээр	Албадан татан буулгах
Эрх барих байгууллага (Холбооны бүх гишүүдийн хурал) - зорилгодоо хүрсэн; - үйл ажиллагаа явуулах хугацаа дууссан; - дүрэмд заасан бол бусад үндэслэл.	Шүүх - Дампуурсан; - Гэмт хэргийн улмаас татан буулгах арга хэмжээ оногдуулсан; - Улс төрийн нам, улс төрийн намын байгууллагын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлсэн, тэдгээрийг санхүүжүүлсэн;

	- Шашин номлох, ухуулан дэлгэрүүлэх зэрэг шашны байгууллагын үйл ажиллагаа явуулсан; - Үндсэн зорилгоо өөрчилж ашгийн төлөө ажилласан, иргэн аж ахуй нэгж байгууллагын өмнөөс хөрөнгийн баталгаа гаргасан; - Аливаа хэлбэрээр ашиг хуваарилсан; - Хүнийг үндэс угсаа, хэл, арьс өнгө, нас, хүйс, шашин шүтлэг, зэргээр ялгаварлан гадуурхсан.
	- Хуульд заасан бусад үндэслэл

Эрүүгийн хуульд зааснаар 9.5 дугаар зүйлийн 1-д “Энэ хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд хуулийн этгээдийг татан буулгах албадлагын арга хэмжээ хэрэглэнэ.”, мөн зүйлийн 3-т “Хуулийн этгээдийн салбар, төлөөлөгчийн газар нь гэмт хэрэг үйлдсэн бол салбар, төлөөлөгчийн газрыг татан буулгаж болно.” гэжээ.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид зөвхөн 2 төрлийн гэмт хэргийг үйлдсэн хуулийн этгээдэд татан буулгах ял шийтгэхээр байна. Өөрөөр хэлбэл, Эрүүгийн хуулийн 29.8 дугаар зүйлд заасан “Террор үйлдэх”, 29.9 дүгээр зүйлд заасан “Террор үйлдэхэд бэлтгэсэн” гэмт хэрэг үйлдсэн хуулийн этгээдэд татан буулгах албадлагын арга хэмжээ оногдуулахаар байна.

Холбоо нь төлбөрийн чадваргүй болсон¹⁰ тохиолдолд нэхэмжлэгч, эсхүл хариуцагчийн өөрийнх нь шаардлагаар Иргэний шүүх дампуурсанд тооцох¹¹, гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас татан буулгах ял оногдуулах бол Эрүүгийн шүүхээс татан буулгах асуудлыг шийдвэрлэхээр байна.

Харин бусад үндэслэл буюу хуулийн төслийн 31.1.3-т заасан хуулийн төслийн 9.1.1, 9.1.2, 9.1.3, 9.1.11-д заасан хориглосон үйл ажиллагааг явуулсан буюу (улс төрийн нам, улс төрийн намын байгууллага, шашин номлох, ухуулан дэлгэрүүлэх үйл ажиллагаа явуулсан, үндсэн зорилгоо өөрчилж ашгийн төлөө ажиллах, аливаа хэлбэрээр ашиг хуваарилах, хүний ялгаварлан гадуурхах) 31.2-т заасан (хуульд заасан бусад) үндэслэлээр татан буулгах шийдвэрийг аль шүүх гаргах нь тодорхойгүй байна.

¹⁰ Дампуурлын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйл. 4.1.Өөрийн хөрөнгийн 10-аас доошгүй хувьтай тэнцэх хэмжээний үүргээ хууль буюу гэрээнд заасан хугацаанд биелүүлэхгүй бол төлбөрийн чадваргүйд тооцно.

Дампуурлын тухай хууль. Төрийн мэдээлэл сэтгүүл 1998 оны №1

¹¹ Дампуурлын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэг. 5.1.Шүүх дараахь үндэслэлээр дампуурлын хэрэг үүсгэнэ:

5.1.1.үүргийн гүйцэтгэлийг шаардах эрх бүхий харилцагч тал дампуурлын хэрэг үүсгэх тухай нэхэмжлэл гаргасан;

5.1.2.хариуцагч үүргээ биелүүлж чадахгүй болсныг өөрөө мэдэгдэж, дампуурлын хэрэг үүсгэх хүсэлт гаргасан.

Дампуурлын тухай хууль.Төрийн мэдээлэл сэтгүүл 1998 оны №1

Мөн холбоог татан буулгах үндэслэл болгон заасан дараах үйлдлийг Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслөөр¹² зөрчилд тооцон торгох шийтгэл оногдуулахаар заасан байна.

- Улс төрийн нам, улс төрийн намын байгууллага, улс төрийн хөдөлгөөн болон Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн, Улсын Их Хурал, аймаг, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурлыг сонгуульд нэр дэвшигчид хандив өгсөн;
- Зохицуулалтгүй санхүүгийн сувгаар мөнгөн гүйлгээ хийсэн;
- Орлогоо дүрэмдээ зааснаас өөр зорилгоор зарцуулсан;
- Шашин номлох, ухуулан дэлгэрүүлэх үйл ажиллагаа явуулсан;
- Үндсэн зорилгоо өөрчилж ашгийн төлөө ажилласан;
- Аливаа хэлбэрээр ашиг хуваарилсан.

Харин Зөрчлийн тухай хуулийн 3.6 дугаар зүйлийн 3-т “Энэ хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд эрх хасах шийтгэлийг торгох шийтгэл дээр нэмж оногдуулна.”¹³ гэсэн атал Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслөөс үзэхэд дээрх зөрчилд эрх хасах шийтгэл оногдуулах зохицуулалт байхгүй байна.¹⁴

Дээрх үйлдлээс илүү хор хохирол бүхий гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөлд татан буулгах ял шийтгэх боломжгүй байна.

Мөн дээрх зөрчилд хөрөнгө орлогыг хураах албадлагын арга хэмжээ авч, торгох шийтгэл оногдуулахын зэрэгцээ сонирхогч хэн нэгэн этгээдийн гаргасан гомдлын дагуу шүүх татан буулгахаар байна.

Иймд тус зохицуулалтыг хэрэгжүүлэхэд бэрхшээл учрах эрсдэлтэй байх тул холбоог татан буулгах үндэслэлийг тодорхой болгох, улмаар тус хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслөөр гэмт хэрэг, зөрчилд тооцох үйлдэл, эс үйлдэл, тэдгээрт хүлээлгэх ял, шийтгэлийг оновчтой тогтооход анхаарах шаардлагатай байна.

Хуулийн төслөөр холбоонд үүрэг болгосон, үйл ажиллагаанд нь хориглолт тогтоосон зохицуулалт цөөнгүй бөгөөд тэдгээрээс дараах үйлдэл, эс үйлдлийг зөрчилд тооцохоор Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөлд тусгасан байна.

11.7.Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хууль зөрчих	Шийтгэл
---	---------

¹² Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийг дагалдуулан боловсруулсан “ Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл. ХЗДХЯ.2021 он. www.mojha.gov.mn

¹³ www.legalinfo.mn/Сүүлчийн нэвтрэлт 2021 оны 08 дугаар 20

¹⁴ www.legalinfo.mn /Сүүлчийн нэвтрэлт 2021 оны 08 дугаар 20

1	Хуульд зааснаас бусад тохиолдолд иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд байгуулах, гишүүнээр элсэх, гишүүнчлэлээс татгалзах эрхийг хязгаарласан бол.	хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж, хүнийг 50.000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 500.000 төгрөгөөр торгоно.
2	2.Холбоо нь 2.1.улс төрийн нам, улс төрийн хөдөлгөөн болон Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн, Улсын Их Хурал, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурлын сонгуульд нэр дэвшигчид хандив өгсөн 2.2.орлогоо дүрэмдээ зааснаас өөр зорилгоор зарцуулсан; 2.3.зохицуулалтгүй санхүүгийн сувгаар мөнгөн гүйлгээ хийсэн.	хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг 1 сая төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 10 сая төгрөгөөр торгоно.
3	3. Холбоо, сан үндсэн зорилгоо өөрчилж ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулсан, эсхүл нэргүй дугаарласан, эсхүл хуурамч нэрээр данс нээх, гүйлгээ хийх, хаагдсан данс ашигласан, эсхүл шашны байгууллагаас бусад холбоо, сан нь шашин номлох, ухуулан дэлгэрүүлэх үйл ажиллагаа явуулсан бол	хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, хүнийг 3 сая төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 30 сая төгрөгөөр торгоно.
4	4.Хуульд заасан хугацаанд санхүүгийн болон үйл ажиллагааныхаа тайланг холбогдох эрх бүхий байгууллагад гаргаж өгөөгүй бол	хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг 20.000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 200.000 төгрөгөөр торгоно

Дээр дурдсанаас гадна хуулийн төсөлд заасан бусад хориглолтыг зөрчсөн, эсхүл үүргээ биелүүлээгүй бол ямар арга хэмжээ авах нь тодорхойгүй хэвээр байна. Тухайлбал, **хориглосон эх үүсвэрээс санхүүжилт авсан, тайлан, мэдээллээ цахим хуудсандаа байршуулаагүй бол хэрхэн шийдвэрлэх талаар зохицуулалт байхгүй байна.**

Мөн зөрчилд тооцсон үйлдэл, эс үйлдэл болон түүнд хүлээлгэх хариуцлага нь төдийлөн оновчтой бус байгааг анхаарч нягтлах шаардлагатай байна.

2. Практикт хэрэгжих боломжтой эсэх:

Хуулийн төслийн 9, 37, 38, 39 дүгээр зүйлд заасан зохицуулалтуудыг “**Практикт хэрэгжих боломж**” шалгуур үзүүлэлтээр шалган бодит байдалд хэрэгжих боломжтой эсэх, хэрэгжүүлэгч субъектүүдэд ачаалал, бэрхшээл учруулах эсэх, учирч болох эрсдэлийг буруулах арга зам байгаа эсэхийг тодруулахыг зорилоо.

Энэхүү шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд төрийн байгууллага болон иргэд, төрийн бус байгууллага, судлаачдын төлөөлөлтэй уулзаж, санал хүсэлтийг авсан.

Мөн холбогдох байгууллагуудын статистик мэдээ, хуулийн төсөлд ирүүлсэн саналуудад дүн шинжилгээ хийх замаар шалгасан болно.

➤ Хуулийн төслийн 9 дүгээр зүйлийн зохицуулалт:

Хуулийн төслийн 9 дүгээр зүйлээр холбоонд дараах үйл ажиллагаа явуулахыг хориглосон байна:

- улс төрийн нам, улс төрийн намын байгууллагын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх, тэдгээрийг санхүүжүүлэх;
- шашин номлох, ухуулан дэлгэрүүлэх зэрэг шашны байгууллагын үйл ажиллагаа явуулах;
- үндсэн зорилго, үйл ажиллагаагаа өөрчилж, ашгийн төлөө ажиллах, аливаа хэлбэрээр ашиг хуваарилах, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмнөөс хөрөнгийн баталгаа гаргах, нийтэд тустай үйл ажиллагаанаас бусад үйл ажиллагааг явуулсан иргэний төлбөрийг төлөх, хандив өгөх;
- улс төрийн нам болон Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн, Улсын Их Хурлын, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуульд нэр дэвшигчид эд хөрөнгийн болон бусад хэлбэрээр хандив өгөх;
- өөрийн хөрөнгө борлуулсан болон аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж олсон орлогоо дүрэмд заасан зорилгоос бусад зориулалтаар зарцуулах;
- хуульд зааснаас бусад тохиолдолд иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх, холбоо байгуулах, гишүүнээр элсэх, гишүүнчлэлээс татгалзах эрхийг хязгаарлах;
- өөрийн, эсхүл бусад этгээдийн төлөх татвар ногдох орлогыг бууруулах, нуух, эсхүл татвараас зайлсхийх зорилгоор Татварын ерөнхий хуулийн 16.1.1-д заасан татварын схем дангаараа болон бусад этгээдтэй хамтран зохион байгуулах;
- нэргүй, дугаарласан, эсхүл хуурамч нэрээр данс нээх, гүйлгээ хийх, хаагдсан данс ашиглах;
- зохицуулалтгүй санхүүгийн сувгаар мөнгөн гүйлгээ хийх;
- Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хуулийн 14.2-т заасан үйл ажиллагаа болон тэдгээр этгээдтэй харилцаа холбоо тогтоох, санхүүжилт авах зэрэг үйл ажиллагааг явуулах;
- хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, бэлгийн болон хүйсийн чиг баримжаа, боловсрол, хөгжлийн бэрхшээлтэй байдлаар ялгаварлан гадуурхах;
- хуулиар хориглосон бусад.

Энэхүү хориглолтод заасан шашны үйл ажиллагаа явуулах, ашгийн төлөө ажиллах болон ногдол ашиг хуваарилахгүй байх, сонгуулийн үйл ажиллагаанд хандив өгөхгүй байх зэрэг нь өнөөдөр хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Төрийн бус байгууллагын тухай хууль, Төр, сүм хийдийн харилцааны тухай хууль, Сонгуулийн хуулиар тус тус хориглогдсон байх тул практикт үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх боломжтой.

Гэхдээ хуулийн төсөлд ирүүлсэн саналаас үзэхэд төслийн 9 дүгээр зүйлийн 9.1.9-д зохицуулалтгүй санхүүгийн сувгаар мөнгөн гүйлгээ хийхийг хориглосон зохицуулалтыг илүү нарийвчлах, эсхүл нэр томьёоны тайлбар хийх шаардлагатай гэж үзсэн байна.

Өөрөөр хэлбэл зохицуулалттай санхүүгийн суваг гэдэгт санхүү, банкны ямар бүтээгдэхүүнийг оруулах, зохицуулалтгүй сувагт ямар санхүү банкны ямар бүтээгдэхүүнийг оруулах талаар тодорхойгүй байна. Зохицуулалттай, зохицуулалтгүй санхүүгийн сувгийн талаар энэ чиглэлийн мэргэжлийн хүмүүс ойлголттой байхаас бусад эвлэлдэн нэгдэх эрхээ хангаж, холбоо байгуулж байгаа иргэд тэр бүх мэдэхгүй.

Мөн хуулийн төслийн 9.1.7-д заасан “татварын схем зохион байгуулах” талаар мэргэжлийн хүмүүс ойлголттой байхаас холбоо байгуулж байгаа иргэд тэр бүр энэ талаар ойлголт байхгүй.

Үүнээс дүгнэхэд “зохицуулалтгүй санхүүгийн суваг”, “татварын схем” зэргийг тодруулах, эсхүл өөр энгийн томъёоллоор оруулах нь зүйтэй байна.

➤ **Хуулийн төслийн 38, 39 дүгээр зүйлийн зохицуулалт:**

Хуулийн төслийн 38, 39 дүгээр зүйлд иргэний нийгмийн суурь хөгжлийн асуудлуудаар төртэй харилцах, зөвшилцөх, холбон ажиллах чиг үүрэг бүхий “Иргэний нийгмийг дэмжих зөвлөл”-ийг чиг үүрэг, бүтэц, бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг тусгажээ.

Тус хуулийн төслийн 38 дугаар зүйлд тус зөвлөлийн хэрхэн байгуулах, ажлын албатай байх талаар тусгасан боловч уг зөвлөл болон ажлын алба нь хаана ажиллах талаар тусгаагүй тодорхойгүй байна.

Хэрэв тус зөвлөл, ажлын алба нь Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дэргэд ажиллахаар зохицуулагдвал салбар хоорондын уялдааг хангах чиглэлтэй уялдсан байх бөгөөд Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуультай нийцэх болно хэмээн дүгнэж байна.

Гэвч зөвлөлийн гишүүнд тавигдах шаардлага тодорхойгүй, зөвлөлийг төрийн дан ганц төрийн бус байгууллагын төлөөллөөс бүрдүүлж байгаа нь тухайн зөвлөлд мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө өгөх тал дээр дутагдалтай байна.

Мөн зөвлөлийн үүрэг, хариуцлага, үйл ажиллагааг илүү тодорхой хуульчлах шаардлагатай төдийгүй зорилгыг нийтэд тустай, ашгийн төлөө бус салбарын хөгжлийг хангах бодлого, стратегийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх гэдгийг тодорхойлж өгөх, улмаар зөвлөлөөс гаргасан зөвлөмж, даалгавар нь заавал биелэгдэх шинжтэй байх зохицуулалтыг нэмж тусгах талаар иргэний нийгмийн байгууллагуудаас санал ирүүлсэн байна.

Түүнчлэн зөвлөлийн гишүүдийг сонгон шалгаруулах ажлыг зөвлөлийн ажлын алба зохион байгуулахаар хуулийн төсөлд тусгасан байна. Иргэний нийгмийн байгууллагуудаас зөвлөлийн гишүүдийн хараат бусаар сонгогдох боломжийг хангах үүднээс сонгон шалгаруулах тусгайлсан ажлын хэсгийг бүрдүүлж энэ ажлыг зохион байгуулах нь зүйтэй байна. Тухайлбал, хүний эрхийн комиссын гишүүд болон

шүүхийн сахилгын хорооны гишүүдийг сонгон шалгаруулахтай адил процесс зарчмаар явах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Хуулийн төслийн 40.5-д сан /данс/-ийн хөрөнгийг бүрдүүлэх, зарцуулах, түүнд хяналт тавих журмыг Засгийн газар батлахаар заасан байна.

Өөрөөр хэлбэл, тухайн сан нь Иргэний нийгмийн хөгжлийг дэмжих зөвлөлийн дэргэд ажиллах бөгөөд холбогдох шийдвэр гаргах эрх нь тус зөвлөлд хадгалагдана.

3. Ойлгомжтой эсэх:

“Ойлгомжтой байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөл боловсруулалтын хувьд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 23, 28, 29, 30 дугаар зүйл, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг хянах байдлаар үнэлгээг гүйцэтгэлээ.

Мөн хуулийн төсөлд холбогдох байгууллагуудаас ойлгомжтой болгох чиглэлээр ирүүлсэн санал байгаа эсэхийг нягтлан, анализ хийсэн болно.

Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөл нь 1997 онд батлагдсан Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн зохицуулалтыг өргөжүүлэх шаардлагатайг харгалзан 25 дугаар зүйлд зааснаар хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн хэлбэрээр бичигдсэн 8 бүлэг, 42 зүйлтэй байна.

Хуулийн төслийн бүтцийн дугаарлалт нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.6, 28.7-д заасан хуульд заасан шаардлагыг хангасан байна.

Мөн тус хуулийн төслийг дагалдан боловсруулагдсан

1. Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийг хүчингүй болгох тухай;
2. Иргэний хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай;
3. Аудитын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай;
4. Зөрчлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай;
5. Улс төрийн намын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай;
6. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварт нэмэлт оруулах тухай;
7. Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай;
8. Нийгмийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай;
9. Сонгуулийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай;
10. Гадаадын иргэний эрх зүйн байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон бусад нийт 143 хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлийн 28.8 дахь хэсэгт заасан дугаарлалт болон хуулийн төслийн заалтын байршилд тавигдах шаардлагыг хангасан байна.

Зөрчлийн тухай хуульд оруулах өөрчлөлт болон Нийгмийн даатгалын тухай, Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, хувь хүний орлогын албан татварын тухай хууль, Сууц өмчлөгчдийн холбооны тухай хуульд оруулах нэмэлт өөрчлөлтийн

зохицуулалтыг дахин нягтлах шаардлагатай байна. Тухайлбал, Сууц өмчлөгчдийн холбоо нь тусгайлсан хуулиар зохицуулж байгаа бөгөөд тухайн хуульд Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийг дагаж өөрчлөлт оруулах шаардлагатай эсэх, өөрөөр хэлбэл Сууц өмчлөгчдийн холбооны тухай хуульд заасан холбоо нь зөвхөн сууц өмчлөгчдийн холбоог зааж байгаа болно.

Бие даасан санаа бүрийг тусгай зүйлд тусгаж, заалт нь нэг өгүүлбэрээр илэрхийлэгдсэн, төслийн бүтэц нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 28.3-т заасанд нийцсэн байна.

Мөн хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаанд хамаарах асуудлыг бүрэн тусгасан байх, үүнд хүрээнээс хальсан асуудлыг тусгахгүй байх, 30 дугаар зүйлд заасан хэл зүй, найруулгын ерөнхий шаардлагад нийцсэн байна.

Гэвч хуулийн төслийн зарим нэр томъёог жигдлэх, найруулгыг ойлгомжтой томъёолох, хуулийн зүйл, заалт хоорондын уялдааг хангах шаардлагатай байна.

Хуулийн төсөлд Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тамгын газар, ХЭҮК болон холбогдох яамд, агентлаг, төрийн бус байгууллагууд зэрэг нийт 36 байгууллагаас¹⁵ ирүүлсэн саналд шүүлт хийж үзвэл төслийн бичвэрийн томъёоллын ойлгомжтой байдлыг сайжруулах талаар тодорхой саналуудыг ирүүлсэн байна.

Эдгээр саналыг харгалзан төслийн бичвэрийн томъёоллыг иргэдэд ойлгомжтой болгоход анхаарах шаардлагатай байна.

Тухайлбал:

- ✓ Санхүүгийн болон Татварын тайлан гаргах үүргийг холбогдох хуулиар хүлээлгэсэн тайлагнах үүргээ биелүүлэх хугацаатай уялдуулан заах;
- ✓ Татвараас нуугдах зорилгоор Татварын тухай хуульд хориглохоор заасан татварын схем зохиохыг хориглосон заалт нь татварын хуульд тогтоомжид заасан байх тул давхардлыг арилгах хуулийн хэрэглээг сайжруулах үүднээс нийцүүлэх;
- ✓ Төслийн 10 дугаар зүйлд заасан холбооны нэртэй холбоотой зохицуулалтыг Хуулийн этгээдийн бүртгэлийн тухай хууль болон түүнийг хэрэгжүүлэх хүрээнд батлагдсан холбогдох журмын зохицуулалттай нийцүүлэх.

4.Харилцан уялдаатай байдлыг хангасан эсэх:

“Харилцан уялдаа” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийг аргачлалд тусгасан хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх стандарт асуултуудад

¹⁵ 2021 оны 03 дугаар сарын 15-ны өдрийн ХЗДХ-ийн сайдын 1/1167 дугаар албан бичгийн дагуу ирүүлсэн санал

хариулах замаар уялдаа холбоог шалгахын тулд хуулийн төслийг бүхэлд нь авч үзэхээр тооцлоо.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1.1, 29.1.5, 29.1.7, 29.1.10 –т болон Аргачлалын 4.10-т заасан шаардлага, шалгуурын дагуу үнэллээ:

- *Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан шаардлагыг хангасан эсэх:*

д/д	Шалгах асуулт	Шаардлагыг хангасан эсэх
1	29.1.1.Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцсэн, бусад хууль, үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалтай уялдсан байх	Үндсэн хуульд заасан зарчмыг хангахад чиглэсэн бөгөөд ямар нэгэн байдлаар зөрчилдөөгүй байна.
2	29.1.5.зүйл, хэсэг, заалт нь хоорондоо зөрчилгүй байх	Төслийн зүйл, хэсэг, заалт хоорондоо зарчмын томоохон зөрчил байхгүй байна. Харин зарим нэг тодруулах, сайжруулах шаардлагатай асуудлыг үнэлгээний Зөвлөмж хэсэгт тусгасан болно.
3	29.1.7.бусад хуулийн заалтыг давхардуулан заахгүйгээр шаардлагатай бол түүнийг эш татах, энэ тохиолдолд эшлэлийг тодорхой хийж, хуулийн нэр болон хэвлэн нийтэлсэн албан ёсны эх сурвалжийг бүрэн гүйцэд заасан байх	Энэхүү хуулийн төсөлд зүйл, заалт хооронд эшлэл хэрэглэсэн байна. Иймд хуулийн төслийн зохицуулалтын өөрчлөлт, засварыг харгалзан, эшлэлийг нягтлах нь зүйтэй байна.
4	29.1.10.шаардлагатай тохиолдолд бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах болон хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай дагалдах хуулийн төслийг боловсруулсан байх	Тус хуулийн төслийг дагаж нэмэлт, өөрчлөлт оруулах 143 хуулийн төслийг боловсруулсан байна. Сууц өмчлөгчийн холбооны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг нягтлах шаардлагатай байна.

- *Аргачлалын 4.10-т заасан шалгуурыг хангасан эсэх:*

д/д	Асуулт	Хариулт	Дүн шинжилгээ
1	Хуулийн төслийн зохицуулалт тухайн хуулийн зорилттой нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Хуулийн төслийн зохицуулалт нь үзэл баримтлалд тусгагдсан зорилтыг бүрэн хангаж байна.
2	Хуулийн төслийн “Хууль тогтоомж” гэсэн хэсэгт заасан хуулиудын нэр тухайн харилцаанд хамаарах хууль мөн эсэх	Тийм	Энэхүү шаардлагыг хангасан байна.

3	Хуулийн төсөлд тодорхойлсон нэр томьёо тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн нэр томьёотой нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Хуулийн төслийн 4 дүгээр зүйлээс гадна 9, 39 дүгээр зүйлд нэр томьёог Тайлбар хэлбэрээр туссан байна. Мөн хуулийн төсөлд заасан “санхүүгийн зохицуулалттай суваг” гэсэн нэр томьёонд тайлбар хийж, тодорхой, ойлгомжтой болгох шаардлагатай гэжээ.
4	Хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн заалттай нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Дүн шинжилгээний хүрээнд зарчмын зөрүүтэй ямар нэгэн асуудал илрээгүй бөгөөд тодруулах, нэмэлт хийх шаардлагатай зохицуулалт байна.
5	Хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн заалттай давхардсан эсэх	Үгүй	Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг эргэн нягтлах, тус хуулиар холбоонд хориглох зүйлүүдэд хариуцлагыг тусгасан боловч холбооны үүрэг болгосон заалтыг нарийвчлан хариуцлага, хяналтын зохицуулалттай уялдуулахад анхаарах. Мөн татварын хууль тогтоомжид заасан татвар төлөгчийн үүргийг давхардуулан заасан эсэхийг нягтлах.
6	Хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх этгээдийг тодорхой тусгасан эсэх	Тийм	Хуулийн төслийг хэрэгжүүлэгч субъектүүдийн эрх үүргийг ялган тодорхойлсон байна.
7	Хуулийн төсөлд шаардлагатай зохицуулалтыг орхигдуулсан эсэх	Тийм	Хуулийн төслийн зохицуулалтыг тодруулах, хэрэгжих боломжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор зарим нэг нэмэлт зохицуулалтыг тусгах шаардлагатай байна. <i>Жич: Нэмэлт оруулах зохицуулалтын талаар Зөвлөмж хэсгээс дэлгэрүүлж харна уу.</i>
8	Хуулийн төсөлд төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг давхардуулан тусгасан эсэх	Үгүй	Хяналтаар ямар нэгэн зөрчилтэй зохицуулалт илрээгүй.
9	Төрийн байгууллагын чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодоор гүйцэтгүүлэх боломжтой эсэх	-	Энэхүү зохицуулалтыг нарийвчлан тодорхой зарчмыг тогтоосон байна.
10	Татварын хуулиас бусад хуулийн төсөлд албан татвар, төлбөр, хураамж тогтоосон эсэх	Үгүй	Хяналтаар ямар нэгэн зөрчилтэй зохицуулалт илрээгүй. Харин Хүн амын орлогын албан татвар, Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, Нийгмийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг эргэн харж,

			зохицуулалтыг нарийвчлах шаардлагатай байна. Мөн холбооны үйл ажиллагаа, хандив тусламж, нийтэд тустай үйл ажиллагаа зэрэгтэй холбоотойгоор татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийн зохицуулалтыг татварын хууль тогтоомжид оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийн хуулийн төслийг боловсруулах шаардлагатай байна.
12	Монгол Улсын Үндсэн хууль болон Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт тусгасан эсэх	Тийм	Хуулийн төсөлд тусгасан хязгаарлалт нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцсэн, хуульд заасан зайлшгүй бөгөөд хүний хууль ёсны ашиг сонирхлыг хуулиас гадуур хөндөхгүй байх нөхцөлийг тусгасан байна.
13	Хуулийн төслийн зүйл, заалт жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангасан эсэх	-	Хуулийн төсөлд тусгайлан зохицуулалт тусгагдаагүй бөгөөд энэ асуудлыг Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хүрээнд зохицуулах боломжтой.
14	Хуулийн төсөлд шударга бус өрсөлдөөнийг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдсан эсэх	-	Хуулийн төсөлд шударга бус өрсөлдөөнийг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдаагүй, харин хуулийн төслийн 5.2, 8.5-д шударга бус өрсөлдөөнийг хязгаарласан заалтыг тус тус заасан байна.
15	Хуулийн төсөлд авлига, хүнд суртлыг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдсан эсэх	Үгүй	Хяналтаар энэ төрлийн зөрчил илрээгүй. Тус төслийн зохицуулалт нь өмнөх эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд байсан тодорхойгүй, мэдээлэл, санхүүжилтийн нууцлагдмал байдлыг өөрчлөн, сайжруулсан давуу талтай хэмээн дүгнэж байна.
16	Хуулийн төсөлд тусгасан хориглосон хэм хэмжээг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын талаар тодорхой тусгасан эсэх.	-	Тухайн хуулийг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль болон энэ хуулиар зохицуулахаар тусгасан байна. Гэвч Зөрчлийн хуульд заасан хариуцлагын хэмжээ, холбооны хүлээсэн зарим үүрэгтэй уялдахгүй, оновчтой биш байх тул дахин нягтлан боловсруулах нь зүйтэй байна. <i>Жич:Нэмэлт оруулах зохицуулалтын талаар Зөвлөмж хэсгээс дэлгэрүүлж харна уу.</i>

Энэхүү шалгуур үзүүлэлтийн дагуу дүн шинжилгээ хийж үзэхэд хуулийн төслийн зүйл, хэсэг, заалт өөр хоорондоо болон Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад

хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хууль тогтоомжтой зарчмын хувьд зөрчилдөөгүй, үүрэг хүлээсэн байгууллага, албан тушаалтнуудын чиг үүрэгт давхардал үүсгээгүй байна.

Харин хуулийн төслийн зохицуулалтыг тодруулах, хэрэгжих боломжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор зарим нэг нэмэлт зохицуулалтыг тусгах, нэр томъёог ойлгомжтой болгох шаардлагатай байгаа нь харагдаж байна.

ДӨРӨВ. ҮР ДҮНГ ҮНЭЛЖ, ЗӨВЛӨМЖ ӨГСӨН БАЙДАЛ

Энэхүү үр нөлөө тооцох үнэлгээг Хууль зүй, дотоод хэргийн яамнаас боловсруулсан “Холбооны эрх зүйн байдлын тухай” хуулийн төсөл, хуулийн төслийн үзэл баримтлалын хүрээнд хийлээ.

Үнэлгээнд хуулийн төсөл, үзэл баримтлалаас гадна статистик тоон үзүүлэлтүүд, тайлан мэдээлэл, холбогдох хууль тогтоомж, тэдгээрийн албан ёсны болон албан бус тайлбар, санал болон хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийн явцад гарсан санал зэрэг нэмэлт материалыг ашигласан болно.

Хуулийн төсөл нь дэвшүүлсэн зорилгоо хангасан эсэх, практикт хэрэгжих боломжтой эсэх, бусад хуулиудтай хэрхэн уялдсан, хуулийн төслийн найруулга, хэл зүй ойлгомжтой эсэх гэсэн шалгуур үзүүлэлт тус бүрийн дагуу хийсэн үнэлэлтийг нэгтгэн дараах **Дүгнэлтийг** хийж, **Зөвлөмж** боловсрууллаа:

Дүгнэлт:

- **Зорилгод хүрэх байдал:** Хуулийн төсөл нь үзэл баримтлалд тусгагдсан зорилтуудыг хангахад чиглэсэн, холбогдох зохицуулалтыг тусгасан байна. Гэвч зохицуулалтыг илүү нарийвчлах, хэрэгжих боломжийг нь нэмэгдүүлэх зорилгоор зарим нэг нэмэлт зохицуулалтыг тусгах шаардлагатай байна.
- **Практикт хэрэгжих боломжийг хангасан байдал:** Хуулийн төсөлд холбооны бүртгэл, хяналтын нэгдсэн тогтолцоог бий болгож, иргэдийн эвлэлдэн нэгдэх эрхийн хэрэгжилтийг хангах ажлыг нэгдсэн бодлого, зохион байгуулалтаар хангах, төр, иргэний нийгмийн харилцааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий Иргэний нийгмийн хөгжлийг дэмжих зөвлөлийн ажиллах эрх зүйн үндэслэлийг тусгасан сайшаалтай байна. Гэхдээ тус зөвлөлийн чиг үүргийг нарийвчлах, зөвлөлөөс гаргасан зөвлөмж, даалгавар нь заавал биелэгдэх шинжтэй байх зохицуулалтыг нэмж тусгах нь зүйтэй байна.
- **Ойлгомжтой байдал:** Хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 23, 28, 29, 30 дугаар зүйл, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд заасан шаардлагыг хангасан хэлбэрээ боловсруулагдсан ойлгомжтой байна. Гэвч хуулийн төслийн зарим нэр томъёог ойлгомжтой томъёолох үүднээс тайлбар хийх шаардлагатай байна.

- **Харилцан уялдааг хангасан байдал:** Хуулийн төслийн зүйл заалт өөр хоорондоо болон Үндсэн хуультай зарчмын хувьд зөрчилдөөгүй, үүрэг хүлээсэн байгууллага, албан тушаалтны чиг үүрэгт давхардал үүсгээгүй байна. Харин тус хуулийн төслийн боловсруулалтыг сайжруулах, хэрэгжих боломжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор зарим нэг нэмэлт зохицуулалтыг тусгах шаардлагатай байгаа нь харагдаж байна.

Зөвлөмж

Хуулийн төсөлд дараах агуулгын чанартай зохицуулалт нэмэх, тодруулах шаардлагатай байна.

Үүнд:

1. Хуулийн төслийн 6.1 болон 6.6-д “ дүрэмд заасан зорилго, үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэхийн тулд холбооны эрхлэн явуулах нийт үйл ажиллагааны 20 хувиас хэтрүүлэхгүй аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж болох, аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхэлж олсон орлогоо зөвхөн дүрэмд заасан зорилго, үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэхэд зарцуулахаар заасан нь төрийн бус байгууллагын аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэх боломжийг хязгаарласан шинжтэй байх тул аж ахуйн үйл ажиллагааны орлогыг дүрэмд зааснаас бусад зорилгоор, нийгмийн сайн сайхны төлөө ашиглаж болох зохицуулалтаар өөрчлөх;
2. Хуулийн төслийн 12.3.2-т зааснаар ашгийн төлөө ажилладаг буюу ААН нь холбооны үүсгэн байгуулагч байхаар заасныг харгалзан удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалд төлөөллөө оролцуулах, шийдвэр гаргахад нөлөөлөх эрсдэлийг хаах зохицуулалтыг нэмэх, эдийн засгийн холбоо байгуулах эрхтэй байхаар хязгаарлан зохицуулах боломжтой эсэхийг нягтлах;
3. Хуулийн төслийн 8 дугаар зүйлд төрийн зарим чиг үүргийг хууль, гэрээний үндсэн дээр холбоогоор гүйцэтгүүлэхээр заасны хүрээнд төрийн байгууллага, холбооны хооронд байгуулах гэрээнд заавал тусгах нөхцөл буюу гэрээний жишиг загварыг батлах асуудлыг нарийвчилж, процессын журмыг батлах эрх шилжүүлсэн зохицуулалтыг тусгах;
4. Үүнээс гадна төрийн чиг үүргийг гэрээгээр гүйцэтгэж байгаа хуулийн этгээдийн хүлээх нэмэлт үүргийг тодруулах, үйл ажиллагаа болон санхүүжилтийн зарцуулалтыг тайлантай холбоотой зохицуулалт шаардлагатай байна;
5. Хуулийн төслийн 13 дугаар зүйлд холбоо нь зөвхөн төрийн чиг үүргийг гүйцэтгэж байгаа, эсхүл нийтэд тустай үйл ажиллагааг гүйцэтгэсэн тохиолдолд үйл ажиллагааны тайлангаа холбогдох байгууллагад заавал

хүргүүлэх бол бусад үйл ажиллагааг сайн дурын үндсэн дээр тайлагнахаар заасан нь хяналтыг хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй болохыг анхаарах;

6. Хуулийн төслийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1-д заасан холбооны санхүүжилтийн эх үүсвэрт “гадаадын улсын болон олон улсын байгууллагын төсөл, хөтөлбөрийн санхүүжилт” гэж гэж нэмэх;
7. Холбоо нь төлбөрийн чадваргүй болсон тохиолдолд нэхэмжлэгчийн шаардлагаар Иргэний шүүх дампуурсанд тооцох, гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас татан буулгах ял оногдуулах бол Эрүүгийн шүүхээс татан буулгах асуудлыг шийдвэрлэхээр заасан боловч бусад үндэслэл буюу хуулийн төслийн 31.1.3-т заасан үндэслэлээр татан буулгах шийдвэрийг аль шүүх гаргах нь тодорхойгүй байх тул тодруулах;
8. Хуулийн төслийн 31 дүгээр зүйлийн 31.1.3-т холбоог татан буулгах үндэслэл болгон заасан үйлдлийг зөрчилд тооцон зөвхөн торгох шийтгэл оногдуулахаар заасан байгааг анхаарч холбоог татан буулгах үндэслэлийг тодорхой болгох; “31.2.иргэний хэргийн шүүх энэ хуулийн 31.1.2, 31.1.3-т заасан үндэслэлээр, эрүүгийн хэргийн шүүх 31.1.4-т заасан үндэслэлээр холбоог татан буулгана.”
9. Хуулийн төсөлд хориглосон эх үүсвэрээс санхүүжилт авсан, тайлан, мэдээллээ цахим хуудсандаа байршуулаагүй зэрэг хуульд заасан үүргээ биелүүлээгүй бол хэрхэн шийдвэрлэх, ямар арга хэмжээ авах нь тодорхойгүй байх тул холбогдох зохицуулалтыг нэмж тусгах, тухайлбал Зөрчлийн тухай хуульд торгох санкц оруулах хуулийн төслийг боловсруулах;
10. Хуулийн төслийн 13.5, 13.6-д нийтэд тустай үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа холбоо нь хагас жил тутам үйл ажиллагааны болон санхүүгийн тайлан гаргаж цахим хуудсандаа байршуулах үүрэгтэй боловч үйл ажиллагаа, үйлчилгээ нь илүү олон нийтэд хамааралтай хэсэг болох төрийн чиг үүргийг гэрээгээр гүйцэтгэж байгаа болон мэргэжлийн холбоонд дээрх үүргийг хүлээлгэхгүй байна. Иймд төрийн чиг үүргийг гэрээгээр гүйцэтгэж байгаа болон мэргэжлийн холбоонд үйл ажиллагаа, санхүүжилтээ ил тод, нээлтэй мэдээлэх үүргийг хүлээлгэх;
11. Хуулийн төслийн 33 дугаар зүйлд “Мэргэжлийн холбоо”-ны талаар зохицуулсан бөгөөд мэргэжлийн холбооны эрх олгох, цуцлах журмыг Засгийн газар батлахаар заасантай нийцүүлэн тус журамд тусгах үндсэн нөхцөл буюу сонгон шалгаруулахад харгалзах үндсэн нөхцөл, зарчим зэргийг нэмж зохицуулах;
12. Хуулийн төслийн 35.2-т 16 төрлийн үйл ажиллагааг нийтэд тустай үйл ажиллагаанд багтаан тодорхойлсон боловч жагсаалтын эрэмбэ дараалал нь оновчгүй төдийгүй нийтэд тустай үйл ажиллагааны бүх чиглэлийг бүрэн тусгаагүй, агуулга дутуу байх тул эргэж нягтлах;

- 13.Хуулийн төслийн 38 дугаар зүйлд заасан Иргэний нийгмийг дэмжих зөвлөлийн гишүүнд тавигдах шаардлагыг тодорхой болгох;
- 14.Иргэний нийгмийн хөгжлийг дэмжих зөвлөлийн гишүүдийн бүрэн эрхийн хугацааг тодорхой болгох, зөвлөлд мэргэжил арга зүйн зөвлөгөөг өгөх төрийн байгууллагын төлөөллийг оролцуулах;
- 15.Хуулийн төслийн зохицуулалтын дагуу зөрчилд тооцсон үйлдэл, эс үйлдэл болон түүнд хүлээлгэх хариуцлага нь төдийлөн оновчтой бус байна. Иймд Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслөөр гэмт хэрэг, зөрчилд тооцох үйлдэл, эс үйлдэл, тэдгээрт хүлээлгэх ял, шийтгэлийг оновчтой тогтооход анхаарах;
- 16.Тус хуулийн төслийг дагалдуулан Нийгмийн даатгалын тухай, Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуульд оруулах нэмэлт өөрчлөлтийн зохицуулалтыг нягтлах. Тухайлбал, Холбоо нь нийтэд тустай үйл ажиллагааг явуулж байгаа тохиолдолд татварын хөнгөлөлт эдлэхээр заасан боловч татварын хууль тогтоомжид холбогдох өөрчлөлтийг оруулах төслийг боловсруулаагүйг анхаарах, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах;
- 17.Хуулийн төслийн зарим нэр томъёог жигдлэх, нэр томъёог ойлгомжтой томъёолох, хуулийн зүйл, заалт хоорондын уялдааг хангах зөрчлийг арилгах. Тухайлбал,
- ✓ Гадаад улсын ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн салбар, төлөөлөгчийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих субъектыг тодорхой болгож, тайлагнах үүргийн зохицуулалтыг тодруулах;
 - ✓ Төслийн 8 дугаар зүйлд заасан холбооны нэртэй холбоотой зохицуулалтыг Хуулийн этгээдийн бүртгэлийн тухай хууль болон түүнийг хэрэгжүүлэх хүрээнд батлагдсан холбогдох журмын зохицуулалттай нийцүүлэх.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ

Судалгаа, статистик мэдээлэл

1. Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын статистик бүртгэл. 2021 он.
2. Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн этгээдийн тухай хуулийн төсөл. 2021 он. ХЗДХЯ
3. Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал, танилцуулга. 2021 он. ХЗДХЯ
4. Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийг дагаж нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслүүд. 2021 он. ХЗДХЯ

5. Холбооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөлд холбогдох байгууллагуудаас ирүүлсэн санал. 2021 он. ХЗДХЯ

6. Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийг шинэчлэн найруулах хэрэгцээ, шаардлага, Тандан судалгаа хийсэн үнэлгээ. 2018 он. ШХА, ХЗДХЯ хамтарсан Иргэдийн оролцоо II төсөл.

7. Ашгийн бус хуулийн этгээдийн тухай хуулийн төслийн танилцуулга. Нээлттэй төслийн хэлэлцүүлэгт ХЗДХ-ийн Дэд сайд Б.Энхбаярын танилцуулсан илтгэл. 2018.10.26

8. Ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох хэрэгцээ, шаардлага: Үндэсний болон зарим орны эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа: 2018 он. Нээлттэй нийгэм форум

9. “Ашгийн бус байгууллын талаархи Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалт”. Эрх зүйн дүн шинжилгээ. 2017 он. ШХА, ХЗДХЯ хамтарсан Иргэдийн оролцоо II төсөл.

10. Монгол Улсын ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийн үнэлгээний тайлан. 2020 он.

Хууль тогтоомж, Засгийн газрын тогтоол, тушаалын жагсаалт

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль;
2. Хууль тогтоомжийн тухай хууль;
3. Төрийн бус байгууллагын тухай хууль;
4. Иргэний хууль;
5. Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хууль;
6. Гадаадын иргэний эрх зүйн байдлын тухай хууль;
7. Эрүүгийн хууль;
8. Зөрчлийн тухай хууль;
9. Дампуурлын тухай хууль;
10. Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 45 дугаар тогтоол;
11. Монгол Улсын Их хурлын 2016 оны 9 дүгээр сарын 18-ны өдрийн 37 дугаар тогтоол;
12. Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоол.